

<https://doi.org/10.38190/ope.10.1.2>

Stručni rad / Professional paper

FINANCIJSKA PISMENOST - JEDAN OD TEMELJA PODUZETNIČKOG UČENJA

mr.sc. **Martina Primorac Krmpotić**, pred.

Europska poslovna škola Zagreb

Selska cesta 119, Zagreb, Hrvatska

Telefon: +385 98 775 258, e-mail: martina.primorac@zg.t-com.hr

SAŽETAK

U Hrvatskoj su odrasli građani prezaduženi, a mladi financijski nepismeni te je evidentna potreba za financijskim obrazovanjem. Međunarodno istraživanje OECD-a PISA 2012 pokazalo je da hrvatski petnaestogodišnjaci nisu sposobni donijeti ispravnu financijsku odluku i planirati budućnost. Različita istraživanja financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj pokazala su da je prosječna ocjena financijske pismenosti poražavajuća. Najnižu pismenost imaju mladi od 19 godina. U sklopu istraživanja uobičajeno se mjere tri osnovne kategorije: financijsko znanje, financijsko ponašanje i odnos prema novcu, a rezultati pokazuju da, premda se mladi od najranije dobi susreću s novcem, o novcu se ne razgovara u obitelji, vrtiću, školi ili fakultetu. Osnovno financijsko obrazovanje nije ponuđeno u obrazovnom sustavu u Hrvatskoj ni na kojoj razini. Posljedica je da mladi ne znaju procijeniti izazove i rizike na financijskom tržištu, što dovodi do loših poslovnih odluka, pada prihoda i prevelike zaduženosti. U nastojanju da se to promijeni, a u skladu s dva dokumenta Vlade Republike Hrvatske (Odluku o donošenju programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole i Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine) učenicima trećeg i četvrtog razreda Hotelijersko-turističke škole uveden je fakultativni predmet Financijska pismenost. U ovom su radu prezentirana očekivanja učenika koji su prepoznali vrijednosti nastavnog sadržaja, opisan je nastavni proces i načini učenja putem izvannastavnih aktivnosti. Prikazan je sadržajni okvir predmeta distribuiran po modulima u skladu s Odlukom o donošenju kurikuluma međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole, zatim metode procjene znanja i usporedba rezultata anketa učenika koji pohađaju financijsku pismenost i učenika koji je ne pohađaju.

Ključne riječi: *financijska pismenost; obrazovanje za poduzetništvo; fakultativni predmet; srednje škole*

1. UVOD

Financijska pismenost je kombinacija znanja, vještina, stavova i ponašanja koji su potrebni za donošenje ispravnih financijskih odluka i za financijsko blagostanje sva-kog pojedinca, a time i društva. U Hrvatskoj su odrasli građani prezaduženi, a mladi financijski nepismeni te je evidentna potreba za financijskim obrazovanjem. Međunarodno istraživanje OECD-a PISA 2012 pokazalo je da hrvatski petnaestogodišnjaci nisu sposobni donijeti ispravnu financijsku odluku i planirati budućnost. Različita istraživanja financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj pokazala su da je prosječna ocjena financijske pismenosti poražavajuća. Najnižu pismenost imaju mlađi od 19 godina. U sklopu istraživanja uobičajeno se mjere tri osnovne kategorije: financijsko znanje, financijsko ponašanje i odnos prema novcu. U dva dokumenta Vlade Republike Hrvatske (Odluku o donošenju programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole (NN 104/2014.) i Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine (NN 11/2015.) financijska pismenost bila je dio teme Građanskog odgoja te nije bila dio teme Poduzetništvo. U Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2011) očekivana odgojno obrazovna postignuća teme Poduzetništvo spominju se kroz cikluse i odgojno-obrazovna područja obaveznog osmogodišnjeg i nakon toga srednjoškolskog obrazovanja, bez razrade po područjima i predmetima. U siječnju 2019. godine donesen je kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole (Narodne novine, broj 7/2019) te se financijska pismenost sada vodi u toj temi. Po kurikulumu su poduzetnost kao vrijednost i poduzetništvo kao međupredmetna tema komplementarni svim ostalim predmetima i međupredmetnim temama i uvršteni u sve cikluse i sve nastavne predmete i izvannastavne aktivnosti. U Odluci o donošenju kurikuluma međupredmetne teme Poduzetništvo za osnovne i srednje škole poduzetnost se definira kao vrijednost čije su pretpostavke korištenje osobnih potencijala na kreativan, konstruktivan, odgovoran i inovativan način, pri čemu se osoba uspješno prilagođava promjenjivim okolnostima u različitim društvenim ulogama te u različitim životnim područjima (Narodne novine, broj 7/2019).

Kompetencija za poduzetništvo (Entrepreneurship competence) navedena je kao jedna od ključnih kompetencija Europskoga referentnog okvira za cjeloživotno učenje. Prema definiciji i načelima te ključne kompetencije cjeloživotnoga učenja, a koje su Europski parlament i Europsko vijeće naveli u svojim preporukama za razvoj poduzetništva, poduzetništvo predstavlja sposobnost pojedinca da pretvara ideje u djela. Ova se kompetencija odnosi i na svijest o važnosti etičnoga ponašanja i etičkih vrijednosti te promiče dobro upravljanje (odgovorno, transparentno, u skladu sa zakonom, participativno, efektivno, efikasno). (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2019). U kurikulumu se navodi svrha i opis međupredmetne teme, zatim odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja. Kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo ostvaruje se u tri domene: promišljaj poduzetnički, djeluj poduzetnički i ekonomska i financijska pismenost.

Cilj je ovog rada prikazati kako se kurikulum međupredmetne teme Poduzetništvo ostvaruje u domeni ekonomska i financijska pismenost kroz fakultativni predmet Financijske pismenosti koji pohađaju učenici Hotelijersko-turističke škole u Zagrebu, opisan je nastavni proces i načini učenja putem izvannastavnih aktivnosti poput posjeta financij-

skim institucijama te odlazaka na razna financijska događanja. Prikazan je sadržajni okvir predmeta distribuiran po modulima, zatim metode procjene znanja i usporedba rezultata anketa učenika koji pohađaju financijsku pismenost i učenika koji je ne pohađaju.

2. FINACIJSKA PISMENOST: KURIKULUM I NJEGOVA REALIZACIJA

2.1. Kurikulum - Domena ekonomska i financijska pismenost

U dokumentu Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Poduzetništvo za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj (Narodne novine, broj 7/2019) govori se o temi Poduzetništvo isključivo kao o međupredmetnoj, ali nije specificirano na koji će se način to provoditi u praksi. Zna se da ta tema podrazumijeva kreativnost, inovativnost, sposobnost razumnoga preuzimanja rizika kao i sposobnost planiranja, organiziranja te vođenja projekata kako bi se postigli određeni ciljevi. Odgajatelji, učitelji, nastavnici, stručni suradnici i ravnatelji svih odgojno-obrazovnih institucija trebali bi podupirati stvaranje poticajnog okružja za razvoj poduzetničke kompetencije. Pritom se podrazumijeva povezivanje škole s gospodarstvom, tržištem rada i lokalnom/regionalnom zajednicom s posebnim naglaskom na mentorski rad i iskustveno učenje, ali nije specificirano na koji način to postići. Osjećaj za inicijativu i poduzetništvo, tj. poduzetnička znanja, vještine i stavove, po kurikulumu bi se trebale razvijati u ranim fazama socijalizacije od vrtičke dobi nadalje. Nadalje, odgojno-obrazovni sustav bi trebao od najranije dobi osnaživati i poticati proces usvajanja poduzetničkog mišljenja i djelovanja. Komunikacija između odgojno-obrazovnih radnika i učenika bi trebala biti otvorena, trebalo bi prakticirati suradničko učenje i druge oblike rada, sve uz uzajamno poštovanje i ohrabrivanje. Učenici bi trebali učiti o aktivnome i odgovornome sudjelovanju u društvu, a shvatili bi da učenje za poduzetništvo otvara vrata raznim životnim mogućnostima i perspektivama.

Kurikulum nadalje opisuje svrhu učenja i poučavanja ove međupredmetne teme te razvijanje poduzetničkoga načina promišljanja i djelovanja u svakodnevnome životu i radu, zatim stjecanje radnih navika i razvoj osobina poduzetne osobe (odgovornost, samostalnost, marljivost, inicijativnost, kreativnost, inovativnost, sposobnost donošenja odluka, samopouzdanje, odlučnost u djelovanju, spremnost na razuman rizik i upravljanje rizikom, mobilnost, fleksibilnost i dr.). Učenik bi time trebao postati osoba koja je osposobljena za prepoznavanje prilika i mogućnosti za samoaktualizaciju. Na kraju, kurikulum definira svrhu učenja i poučavanja ove međupredmetne teme kao razvoj poduzetničke kompetencije usvajanjem poduzetničkih znanja, vještina i stavova nužnih za pripremu i sudjelovanje u svijetu rada. Tema Poduzetništvo uključuje razumijevanje temeljnoga ekonomskog procesa (ideja – planiranje – realizacija – stvaranje nove vrijednosti) bez isključive usmjerenosti na pokretanje vlastita poslovanja te poučava odgovornom djelovanju u svim aspektima radnoga života, neovisno o odabiru karijere.

Zatim su u kurikulumu definirani odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja međupredmetne teme Poduzetništvo, koji se upotpunjuju sa sadržajima ostalih međupredmetnih tema. Po kurikulumu, učenik će: razviti organizacijske i upravljačke sposobnosti (planiranje, provođenje planova, praćenje izvršenja, upravljanje vremenom) te sposobnost donošenja odluka, postavljanje ciljeva i prioriteta, rješavanja problema, timskog rada, vođenja; razviti komunikacijske vještine (međusobne i skupinske, prezentacijske i pregovaračke vje-

štine); upoznati pravila učenja i rada u interkulturalnom okruženju; biti otvoren za nove ideje i mogućnosti, stvarati inovativna, konkurentna i kreativna rješenja; stvarati prilike, a ne ih čekati; upoznati se s izradom projektnih prijedloga i upravljanjem projektima; razumjeti ekonomsko okruženje, razviti ekonomsku i financijsku pismenost, upoznati se s temeljnim ekonomskim konceptima (stvaranje nove vrijednosti) i ponašati se društveno odgovorno; razviti upornost, pozitivan odnos prema radu i radne navike; razviti sposobnost samo-procjene i kritičkoga mišljenja, definiranja i rješavanja problema; razlikovati i istraživati pojedina zanimanja; usvojiti temeljna znanja iz područja svijeta rada i poslovanja u svrhu razvoja karijere; prepoznati potrebu i prilike za cjeloživotno učenje. (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2019)

U kurikulumu međupredmetne teme Poduzetništvo navedeno je da domena ekonomska i financijska pismenost služi za uvođenje učenika u svijet rada i financija, stjecanje i raspodjelu rezultata. Ta mu domena treba omogućiti osnovno razumijevanje ekonomije i poduzetničkoga djelovanja kao procesa stvaranja nove vrijednosti te djelovanja tržišnih zakonitosti. Učenik upoznaje rad poduzeća, rad državnih, gospodarskih i financijskih institucija, uči kako se odgovorno odnositi prema radu i novcu, kako stvoriti uvjete za osobni i profesionalni razvoj. Financijska pismenost podrazumijeva svijest o financijskim mogućnostima i rizicima te sposobnost prikupljanja potrebnih informacija i donošenje odluka o izboru financijskih usluga u skladu s osobnim potrebama. Domena se sastoji od očekivanja koja se odnose na razumijevanje financijskih proizvoda, usluga i koncepata te odgovorno upravljanje novcem.

Tablica 1 5. odgojno-obrazovni ciklus (3. i 4. razred četverogodišnjega i 2. i 3. razred trogodišnjega srednjoškolskog obrazovanja)

Domena: EKONOMSKA I FINANCIJSKA PISMENOST				
Očekivanja u ovom ciklusu ostvaruju se izradom projekta.				
ODGOJNO-OBRAZOVNA OČEKIVANJA	ZNANJE	VJEŠTINE	STAVOVI	PREPORUKE ZA OSTVARIVANJE OČEKIVANJA
Učenik: pod C.5.1. Sudjeluje u projektu ili proizvodnji od ideje do realizacije (nadovezuje se i uključuje elemente očekivanja iz 3. i 4. ciklusa).	Analizira različite primjere projekata ulaganja – poslovnih planova. Identificira čimbenike koji utječu na poslovanje (interno okruženje, mikrookruženje). Analizira promjene na lokalnom i globalnom tržištu i njihov utjecaj na gospodarstvo i život građana. Navodi važnost uvoza i izvoza. Razlikuje ulogu i aktivnosti državnih, poduzetničkih potpornih institucija i socijalnih partnera (u HR i EU) u poslovanju.	Upravlja materijalnim i nematerijalnim resursima. Sudjeluje u simulacijama različitih poslovnih situacija. Participativno vodi grupu ili tim. Istražuje postupak otvaranja poduzeća ili obrta.	Promiče poduzetničko djelovanje i razvoj poduzetničke klime. Kritički se odnosi prema promotivnim sadržajima. Preuzima odgovornost za ispunjenje obveza i poštivanje rokova. Poštuje zakonske propise i ne odobrava primjere nepoštivanja propisa. Promiče poštovanje prava proizvođača i potrošača.	Integrirano kao međupredmetni projekt. Projekt je moguće uključiti u nastavne predmete Politika i gospodarstvo, Matematika, Hrvatski jezik ili druge nastavne predmete po izboru učitelja. Moguće je organizirati prezentacije praktičnih radova, natjecanja za najbolju poslovnu ideju i dr. U ostvarivanje pojedinih sadržaja moguće je uključiti vanjske suradnike, goste predavače i sl. Korelacija s Građanskim odgojem i obrazovanjem

Nastavak tablice 1

pod C.5.2. pod C.5.3. Objašnjava osnovne namjene i koristi se financijskim uslugama.	Prepoznaje važnost financijskoga savjetovanja pri izboru financijskih usluga. Prepoznaje financijska kaznena djela i opisuje odgovarajuće mjere opreza.	Poduzima odgovarajuće mjere opreza.	Preuzima razuman rizik u korištenju financijskih usluga. Iskazuje odgovornost za poštivanje zakona i propisa.	Ostvaruje se kao dio međupredmetnih projekata. U ostvarivanje pojedinih sadržaja moguće je uključiti vanjske suradnike, goste predavače i sl. Korelacija s Građanskim odgojem i obrazovanjem
KLJUČNI SADRŽAJI: resursi (materijalni, ljudski, financijski – kapital, participativno vodstvo), čimbenici poslovanja (interno okružje – unutarnja organizacija poduzeća; mikrookruženje – kupci, dobavljači, poduzetničke potporne institucije, socijalni partneri), tržište, upravljanje novcem (financijske institucije – HNB, burza, FINA, komercijalne banke, porezna i financijska kontrola; financijske usluge – štednja, kamate, računi, krediti, kartično poslovanje, investicijski i mirovinski fondovi, dionice, državne obveznice, leasing, osiguranja).				

Izvor: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_157.html (16.06.2019)

2.2. Izrada predmetnog kurikuluma i godišnjeg izvedbenog plana i programa

U skladu s kurikulumom napravljen je kurikulum fakultativnog predmeta Financijska pismenost za učenike 3. i 4. razreda Hotelijersko turističke škole i Zagrebu (prikaz na tablici 2).

Tablica 2 Kurikulum nastavnog predmeta Financijska pismenost (fakultativni)

ŠTO	ZAŠTO	TKO	KAKO	KADA	S KOJIM PREDVIĐENIM ISHODOM		
					ZNANJA	VJEŠTINE	KOMPETENCIJE
I NOVAC	Kako bi učenik znanja, vještine, stavove i ponašanja koji su potrebni za donošenje ispravnih financijskih odluka i za financijsko blagostanje svakog pojedinca, a time i društva	N A S T A V N I K I U Č E N I C I, Udruga Štedopis	usmeno izlaganje, demonstracija, individualni rad (rješavanje zadataka), grupni rad, rad u paru (pomoć učenicima s poteškoćama), istraživački rad, projektna nastava	1.-11. sat	Učenik će moći definirati pojam novca klasificirati platne kartice s obzirom na osigurano pokriće	Učenik će moći objasniti pojam novca i njegovu gospodarsku dimenziju, razlikovati funkcije novca u nacionalnim i međunarodnim plaćanjima, interpretirati devizne tečajeve i izračunati vrijednost kune u različitim stranim valutama, objasniti osnovna obilježja, pogodnosti i rizike korištenja kreditnih kartica u usporedbi s debitnim i prepaid karticama, objasniti prednosti i rizike internetskog plaćanja	Učenik će znati, popuniti klasični nalog za plaćanje i koristiti internetsko i mobilno bankarstvo, razlikovati nominalne i realne vrijednosti s obzirom na utjecaj inflacije, objasniti pojam kamatne stope i njenu ulogu, izračunati jednostavne kamate, demonstrirati razliku između jednostavnih i složenih kamata plaćanja

Nastavak tablice 2

ŠTO	ZAŠTO	TKO	KAKO	KADA	S KOJIM PREDVIĐENIM ISHODOM		
					ZNANJA	VJEŠTINE	KOMPETENCIJE
II FINANCIJSKI PROIZVODI I FINANCIJSKE INSTITUCIJE	Kako bi učenik znanja, vještine, stavove i ponašanja koji su potrebni za donošenje ispravnih financijskih odlika i za financijsko blagostanje svakog pojedinca, a time i društva	N A S T A V V N I K I U Č E N I C I, Udruga Štedopis	usmeno izlaganje, demonstracija, individualni rad (rješavanje zadataka), grupni rad, rad u paru (pomoć učenicima s poteškoćama), istraživački rad, projektna nastava	12.-24. sat	Učenik će moći nabrojiti štedne proizvode, klasificirati prema stupnju likvidnosti, rizika i mogućeg prinosa, razlikovati financijske proizvode osiguranja od financijskih proizvoda kreditnih institucija	Učenik će moći objasniti ulogu banaka kao financijskog posrednika i ulogu HNB-a, objasniti razliku između štednje po viđenju i oročene štednje, obrazložiti prednosti diversifikacije portelja i podjele rizika, grupirati vrste, namjene i uvjete odođenja kredita, interpretirati razlike između otplate kredite jednakim anuitetima i nominalno jednakim otplatnim kvotama	Učenik će moći planirati trošak kamata gotovinskih i stambenih kredita, objasniti strukturu plana otplate i mjesečne anuitete, izračunati anuitet i napraviti plan otplate
III PLANIRANJE OSOBNIH FINANCIJA	Kako bi učenik znanja, vještine, stavove i ponašanja koji su potrebni za donošenje ispravnih financijskih odlika i za financijsko blagostanje svakog pojedinca, a time i društva	N A S T A V V N I K I U Č E N I C I, Udruga Štedopis	usmeno izlaganje, demonstracija, individualni rad (rješavanje zadataka), grupni rad, rad u paru (pomoć učenicima s poteškoćama), istraživački rad, projektna nastava	25.-35. sat	Učenik će moći razlikovati bruto i neto dohodak, opisati koristi i troškove najma stambene nekretnine kao alternative stambenom zaduživanju, razlikovati oblike mirovinskog osiguranja u RH	Učenik će moći objasniti značenje i ulogu planiranja osobnih financija, postaviti prioritete razlikujući želje od potreba, analizirati izdatke u odnosu na planirane, ali i na planirana i ostvarena primanja, analizirati opravdanost zaduživanja, grupirati investitore prema sklonosti riziku, klasificirati rizike u upravljanju osobnim financijama	Učenik će moći sastaviti bilancu i novčani tok kućanstva, odrediti financijske ciljeve, napraviti financijski plan i kontrolirati njegovo izvršenje, definirati i izraditi svoj osobni proračun, analizirati osobne potrošačke navike, izračunati neto plaću, planirati štednju

Zatim je napravljen i pripadajući plan i program predmeta:

Tablica 3 Plan i program nastavnog predmeta Financijska pismenost

NASTAVNA CJELINA	NASTAVNI SAT	NASTAVNA JEDINICA	NASTAVNA METODA	ISHODI UČENJA
I NOVAC	1	Uvodni sat-kako je nastao i što je novac. Novac na tekućem računu	Frontalni rad, individualni rad, rad u paru, grupni rad, istraživački rad, projektna nastava	Učenik će moći definirati pojam novca i objasniti njegovu gospodarsku dimenziju, razlikovati funkcije novca u nacionalnim i međunarodnim plaćanjima, interpretirati devizne tečajeve i izračunati vrijednost kune u različitim stranim valutama, klasificirati platne kartice s obzirom na osigurano pokriće, objasniti osnovna obilježja, pogodnosti i rizike korištenja kreditnih kartica u usporedbi s debitnim i prepaid karticama, objasniti prenosti i rizike internetskog plaćanja, popuniti klasični nalog za plaćanje i koristiti internetsko i mobilno bankarstvo, razlikovati nominalne i realne vrijednosti s obzirom na utjecaj inflacije, objasniti pojam kamatne stope i njenu ulogu, izračunati jednostavne kamate, demonstrirati razliku između jednostavnih i složenih kamata
	2	Funkcija novca u domaćem i međunarodnom prometu. Promjena deviznih tečajeva		
	3	Platne kartice. Debitne, kreditne i prepaid kartice. Odgovorno korištenje kreditnih kartica		
	4	Načini plaćanja. Plaćanje putem interneta i zaštita od prijevara		
	5	Elektroničko bankarstvo. Klasični i elektronički nalog za plaćanje		
	6	Novac i inflacija. Zašto je važna stabilnost cijena		
	7	Uloga kamate u očuvanju vrijednosti novca. Realne kamatne stope. Promjenjive kamatne stope		
	8-9	Jednostavni kamatni račun		
	10-11	Složeni kamatni račun		
	II FINANCIJSKI PROIZVODI I FINANCIJSKE INSTITUCIJE	12		
13-14		Štedni proizvodi financijskih institucija		
15-16		Obilježja imovine u funkciji štednje ili ulaganja. Likvidnost, rizičnost i prinos		
17-18		Oblici štedno-ulagačkih financijskih proizvoda		
19		Oblici, namjene i uvjeti odobranja kredita		
20		Dopušteno prekoračenje na tekući račun		
21-22		Gotovinski krediti-anuiteti		
23-24		Stambeni krediti		

Nastavak tablice 3

NASTAVNA CJELINA	NASTAVNI SAT	NASTAVNA JEDINICA	NASTAVNA METODA	ISHODI UČENJA
III PLANIRANJE OSOBNIH FINANCIJA	25	Financijsko ponašanje-želje i potrebe	Frontalni rad, individualni rad, rad u paru, grupni rad, istraživački rad, projektna nastava	Učenik će moći objasniti značenje i ulogu planiranja osobnih financija, postaviti prioritete razlikujući želje od potreba, sastaviti bilancu i novčani tok kućanstva, odrediti financijske ciljeve, napraviti financijski plan i kontrolirati njegovo izvršenje, definirati i izraditi svoj osobni proračun, analizirati osobne potrošačke navike, analizirati izdatke u odnosu na planirane, ali i na planirana i ostvarena primanja, razlikovati bruto i neto dohodak, izračunati neto plaću, analizirati opravdanost zaduživanja, opisati koristi i troškove najma stambene nekretnine kao alternative stambenom zaduživanju, planirati štednju, grupirati investitore prema sklonosti riziku, klasificirati rizike u upravljanju osobnim financijama, razlikovati oblike mirovinskog osiguranja u RH
	26-28	Postavljanje financijskih ciljeva-RADIONICA		
	29-30	Proračun-prava slika potrošnje-RADIONICA		
	31	Upravljanje dugom-odgovorno zaduživanje		
	32-33	Štednja i ulaganje		
	34	Planiranje porezne pozicije		
	35	Zaključivanje ocjena		

Satnica predmeta je 35 sati godišnje. Sadržaj predmeta je podijeljen u 3 modula: Novac, Financijski proizvodi i financijske institucije i Planiranje osobnih financija, a očekivanja se ostvaruju izradom projekta.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA ZADOVOLJSTVA I USPIJEHA UČENIKA

Iskustva učenika iznesena su u anketi kao odgovor na pitanje: Što ste očekivali od predmeta Financijska pismenost, koje vam je poglavlje u knjizi najzanimljivije i zašto, što ste novo/korisno naučili na financijskoj pismenosti.

Učenici su izrazito zainteresirani za predmet Financijska pismenost. Prva generacija je upisana školske godine 2017./18. i prvobitno je bilo planirano da se predmet sluša samo u trećem razredu srednje škole. Interes učenika za nastavak predmeta u četvrtom razredu srednje škole bio je izrazito velik, tako da im je omogućeno da Financijsku pismenost slušaju i u četvrtom razredu. U nastavi se koristi udžbenik M. Ivanov, D. Barbić, A. Lučić, Moj novac, Moja budućnost, Štedopis, Zagreb. Naglasak je na učenju putem mnogobrojnih izvannastavnih aktivnosti poput posjeta financijskim institucijama (Zagrebačkoj burzi, Hrvatskoj narodnoj banci, Hanfi) te odlazaka na razna financijska događanja (Velika učenička debata „Test financijske pismenosti kao uvjet za zaduživanje – za ili protiv“ HNB-a, razni okrugli stolovi o financijskoj pismenosti, gostovanje i prilozi na HRT-u, predstavljanje brošura i knjižica na temu financijske pismenosti). Učenici rado sudjeluju u svakoj od tih aktivnosti, a napravljeni su i mnogobrojni projekti poput usporedbe financijskih proizvoda za mlade (istraživanje banaka u RH i predstavljanje rezultata istraživanja), osobni proračun, štedni proizvodi financijskih institucija i mnogi drugi, putem kojih se ostvaruju očekivanja koja su sastavnica 5.ciklusa domene ekonomska i financijska pismenost. Uče-

nici su se studiozno pripremali za izvanučioničku nastavu, posebno za okrugle stolove i Veliku učeničku debatu HNB-a te su u posjete institucijama dolazili spremni i upućeni u temu o kojoj će biti govora, mogavši tako doprinijeti kvaliteti bilo edukacije, bilo debate. U nastavku slijedi prikaz rezultata anketiranja učenika, provedenog u veljači 2019. Provedeno je anketno ispitivanje pomoću namjenski izrađenog upitnika.

Tablica 4 Rezultati istraživanja zadovoljstva i uspjeha učenika

očekivanja	najzanimljivije lekcije	koristi	zapažanja	Razred učenika
zvučalo je kao nešto iz čega mogu naučiti neke korisne stvari, pogotovo za svoj budući život. Na početku sam mislila kako ćemo učiti samo o štednji i pravilnoj potrošnji, no ugodno sam se iznenadila.	„Financijsko ponašanje“ (želje i potrebe, kontrola i sl.)	u zadnje sam vrijeme počela više razmišljati o važnosti novca te kako ga mogu, recimo to tako, kvalitetnije trošiti	atmosfera na satu je opuštena, što je meni također jako važno jer smatram da se time svi ugodnije osjećaju	3.f
očekivala sam učenje o financijama, novcu, bankama, kreditima i ostalim temama vezanim za financije o kojima najčešće vrlo malo učimo u školi	poglavlje o marketingu i markama, vjerojatno zato što bih u budućnosti htjela raditi nešto vezano za marketing	s obzirom da sam tek nekoliko mjeseci prije lekcije o platnim karticama dobila debitnu karticu, bilo je vrlo korisno naučiti razliku između debitne i kreditne kartice, dopuštenog minusa i o tome kako se odgovorno koristiti karticama.	naučila sam mnoge stvari na koje do sad nisam obraćala pozornost i nisam ih znala	3.a
naučiti kvalitetnije štedjeti, raspolagati svojim novcem i kako ga pametno uložiti jednog dana	„Potrošačka prava i odgovornosti“ i iz tog poglavlja sam imala prezentaciju	naučila sam svoje obaveze i prava kao potrošač u ovom potrošačkom društvu te kako napisati pravila prigovor. Smatram da je ovaj predmet vrlo koristan za moj budući život i financijsku stabilnost.	nadam se da će mi jednog dana sati financijske pismenosti pomoći u organiziranju svojih financija	3.f
naučiti bolje raspolagati novcem, štedjeti te naučiti neke pojmove koji mi dosad nisu bili jasni	„Potrošačka prava i odgovornosti“	naučila sam svoja prava kao potrošač te kako pravilno napisati prigovor	sve što sam naučila na nastavi Financijske pismenosti koristit ću u svakodnevnom životu, predmet mi je vrlo koristan i drago mi je što sam se upisala	3.f

Nastavak tablice 4

očekivanja	najzanimljivije lekcije	koristi	zapažanja	Razred učenika
imala sam dobra očekivanja, koja su se i ostvarila	sve lekcije podjednako zanimljive, ali bih mogla izdvojiti „Upoznajte vlastita potrošačka prava i obveze“ jer mislim da to malo ljudi zna i da bi se trebalo više educirati o tome	naučila sam stvari vezane uz kredite, vrste kartica i kako pametno kupovati na internetu	zadovoljna s predmetom te se nadam da će se ovakav rad na zanimljiv način održavati i u buduće	3.a
imala sam velika očekivanja koja su se i ostvarila, jako se veselim posjetu Hrvatskoj narodnoj banci	najzanimljiviji dio mi je bio naš mali „projekt“ u kojem smo trebali ići po bankama i istraživati o raznim pogodnostima za juniore, seniore...	smatram da će nam to biti jako korisno u životu	jako mi se sviđa ovaj predmet i način rada. Smatram da bi se Financijska pismenost trebala uvesti kao redovni predmet u srednjim školama	3.a
od predmeta sam ponajprije očekivao opće znanje korištenja novca i financijskih sredstava	poglavlje Inflacija, to me zanima zato što čujem taj pojam stalno u mom okruženju i na televiziji i htio sam ga shvatiti što bolje moguće	naučio sam neke vrlo važne stvari o svakodnevnom korištenju financijama te od sada počinjem baratati novcem pametnije i odgovornije	u samo pola godine sam shvatio mnogo stvari koje do tada nisam razumio u vezi svijeta financijskih sredstava	3.f
očekivala sam dobiti neke praktične informacije o korištenju novca, kreditnim karticama, kreditima, štednji i svemu onome što će nas u financijskom smislu dočekati kad počnemo sami zarađivati, očekivala sam puno praktičnih primjera i upute, možda čak i savjete kako pravilno postupati s novcem	dio o marketingu jer mislim da smo u današnje vrijeme prilično nesamostalni u kupovini i kupujemo impulzivno i nepotrebno, zahvaljujući reklamama	naučila sam okvirno kako raspolagati novcem, koje vrste računa postoje te što je odnos ponude i potražnje na tržištu	mislim da bi Financijska pismenost trebao biti obavezan predmet za sve srednjoškolce.	3.a

Nastavak tablice 4

očekivanja	najzanimljivije lekcije	koristi	zapažanja	Razred učenika
naučiti kako pravilno trošiti novac i nešto općenito o financijama	sva poglavlja u knjizi su podjednako zanimljiva, izdvojila bih „Odgovorna potrošnja“ jer mislim da bih to trebala naučiti zato što će mi trebati u budućnosti	naučila sam kako pametno kupovati, sve vezano uz kredite i vrste kartica.	sve u svemu, zadovoljna sam predmetom i nadam se da ćemo naučiti još puno važnih i potrebnih stvari	3.a
naučiti kako pravilno upravljati financijama, funkcije kredita i kamata, funkciju poreznog sustava te kako na najbolji i najbrži način uštedjeti novac	dva najzanimljivija poglavlja su mi „Potrošačka prava“, i „Načini plaćanja“	naučila sam koja su moja potrošačka prava, kako se zaštititi od prijevara te kako pravilno napisati prigovor	predmet mi je vrlo zanimljivim te smatram da će mi biti koristan u budućnosti	3.f
da će me osvijestiti kao potrošača i pomoći mi u budućnosti oko mojih osobnih financija	najviše mi se svidjelo poglavlje koje govori o kupcu, internet kupovini, mjerama opreza suvremene kupnje te kako se ne ponašati pri kupnji na internetu	postala sam financijski informiranija, dok je jedna od najkorisnijih stvari koje sam naučila upravo to da se treba vrlo dobro informirati pri potpisivanju ugovora u raznim bankama	naizgled smo komplicirano gradivo na jednostavan i zabavan način uspjeli obraditi – što nisam očekivala. Bilo mi je super to što smo mi, učenici, izrađivali prezentacije (i plakate) te to što smo ih jedni drugima prezentirali	3.b
očekujem pobliže naučiti o boljem upravljanju financijama, pravima potrošača i sl	najviše su mi se svidjele prezentacije Potrošačka prava i Odgovorno trošenje gdje sam pobliže naučila o tim temama.	bilo mi je veoma važno pravilno naučiti pisati prigovor	predmet smatram jako zanimljivim i krajnje korisnim za budućnost. Financijska pismenost nije dovoljno zastupljena u školama i mislim da bi trebao biti obavezan predmet	3.f
kako bih naučila osnove za upravljanje financijama te kako bih sebi osigurala financijsku sigurnost u budućnosti	najzanimljivija lekcija mi je bila „Potrošačka prava i odgovornost“	naučila sam kako pravilno napisati prigovor, što mi je nedavno bilo potrebno	sviđa mi se što nastava nije samo obrada lekcija već je uključeno i gledanje filmova s povezanom temom te izvanškolske posjete institucijama, a žao mi je što je financijska pismenost fakultativni predmet jer smatram da bi svima koristio	3.f

Nastavak tablice 4

očekivanja	najzanimljivije lekcije	koristi	zapažanja	Razred učenika
očekivao sam da ću naučiti nešto novo o novcu, kako pametno trošiti i ostale stvari vezane uz tu temu	najzanimljivije poglavlje u knjizi bilo mi je o marketingu, promociju i oglašavanju	naučio sam kako se formira cijena proizvoda, koji se sve trikovi koriste pri oglašavanju i promoviranju nekog proizvoda i zbog toga sam postao više svjesniji kada vidim neke reklame Također sam naučio nešto novo o korištenju kartica i koje sve kartice postoje i kako ih možemo koristiti	posebno zanimljiv projekt bio mi je kad smo morali sami posjetiti banke i izraditi plakate. Sve u svemu jako sam zadovoljan ovim predmetom, predmet mi je jako zanimljiv i nadam se da će biti mogućnost da ga i sljedeće godine nastavim pohađati.	3.a

Rezultati pokazuju da su učenici najzainteresiraniji za poglavlja o potrošačkim pravima i utjecaju marketinga na njihovo financijsko ponašanje te korištenje platnih kartica i plaćanje karticama, što je i razumljivo s obzirom da su to teme s kojima su u neposrednom i svakodnevnom dodiru. Svi predmet smatraju korisnim, a većina razmišlja o tome da je financijska pismenost nedovoljno zastupljena u srednjim školama i vide potrebu šire primjene ovakvog načina edukacije u cilju podizanja opće financijske pismenosti mladih.

Isti se zaključak mogao donijeti nakon Velike učeničke debate „Test financijske pismenosti kao uvjet za zaduživanje – za ili protiv“, koja je održana u Okrugloj dvorani glavne zgrade HNB-a 29. ožujka 2019., i bila je središnji događaj obilježavanja Svjetskog tjedna novca u Hrvatskoj narodnoj banci te je okupila dvjestotinjak učenika, između ostalih i učenici HTŠ u Zagrebu koji pohađaju predmet Financijska pismenost. Tijesna pobjeda negacijske ekipe na učeničkoj debati, pokazala je da je financijsko obrazovanje bitno svima, iako većina smatra da ga nije potrebno testirati, a Hotelijsko-turistička škola Zagreb jedna je od rijetkih škola u kojima je učenicima to i omogućeno kroz fakultativni predmet Financijska pismenost.

Provedena je i anketa/testiranje učenika trećih razreda, pri čemu je napravljena usporedba rezultata anketa učenika koji pohađaju financijsku pismenost i učenika koji je ne pohađaju. Istraživanje je napravljeno na kraju školske godine. Uzorci su bili 20 učenika koji su pohađali predmet Financijska pismenost i 20 učenika istih razreda koji nisu pohađali taj predmet.

Tablica 5 Anketa-usporedba rezultata učenika koji pohađaju Financijsku pismenost i učenika koji je ne pohađaju

Pitanje	Postotak točnih odgovora učenika koji pohađaju Financijsku pismenost	Postotak točnih odgovora učenika koji ne pohađaju Financijsku pismenost
Nabroji dvije vrste suvremenog novca	90	20
Razlika između tekućeg i žiro računa?	100	55
Razlika između debitne i kreditne kartice?	100	35
Što je revolving kartica?	85	0
Zašto je važna stabilnost cijena?	85	35
Što je inflacija?	100	75
Što je deflacija?	90	10
Najvažnija uloga HNB-a?	85	5
Može li se otvoriti tekući račun u HNB-u?	100	30
Što je više, a što manje likvidno? (Poredaj od likvidnijeg, prema manje likvidnom)	100	15
Što je više, a što manje rizično? (Poredaj od rizičnijeg, prema manje rizičnom)	85	35
Što je nominalna kamatna stopa, a što EKS?	75	0
Predaj kredite od najpovoljnijeg do najnepovoljnijeg: prešutno prekoračenje, stambeni i gotovinski.	90	5

Nakon provedenog t-testa, zaključak je da postoje značajne razlike u postotku točnih odgovora između učenika koji pohađaju Financijsku pismenost i onih koji ne pohađaju.

4. ZAKLJUČAK

U dokumentu Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Poduzetništvo za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj govori se o temi Poduzetništvo isključivo kao o međupredmetnoj, ali nije specificirano na koji će se način to provoditi u praksi. U kurikulumu je jedna od domena ekonomska i financijska pismenost koja učeniku treba omogućiti osnovno razumijevanje ekonomije i poduzetničkoga djelovanja kao procesa stvaranja nove vrijednosti te djelovanja tržišnih zakonitosti te ga učiti kako se odgovorno odnositi prema radu i novcu, kako stvoriti uvjete za osobni i profesionalni razvoj. Uvođenje fakultativnog predmeta Financijska pismenost za učenike 3. i 4. razreda Hotelijersko turističke škole u Zagrebu je upravo realizacija domene ekonomska i financijska pismenost i njenih očekivanja u praksi.

Iz učeničke ankete proizlazi da je upravo uvođenje nastavnog predmeta, pa makar i fakultativnog, ono što oni smatraju najprimjerenijim za ostvarivanje cilja u skladu s kurikulumom međupredmetne teme Poduzetništvo, tj. upravo to smatraju najboljim načinom pomoću kojeg će učenik razumjeti ekonomsko okruženje, razviti ekonomsku i financijsku pismenost, upoznati se s temeljnim ekonomskim konceptima (stvaranje nove vrijednosti)

i ponašati se društveno odgovorno. Isti se zaključak mogao donijeti nakon tijesne pobjede negacijske ekipe na Velikoj učeničkoj debati HNB-a koja je pokazala da je financijsko obrazovanje bitno svima, iako većina smatra da ga nije potrebno testirati, a Hotelijersko-turistička škola Zagreb jedna je od rijetkih škola u kojima je učenicima to i omogućeno kroz fakultativni predmet Financijska pismenost. Rezultati Ankete-usporedba rezultata učenika koji pohađaju financijsku pismenost i učenika koji je ne pohađaju prikazanih u Tablici 5. nakon provedenog t-testa tom zaključku učenika daju za pravo.

U budućnosti se svakako treba posvetiti proširenju fakultativnog predmeta Financijska pismenost i na učenike 1. i 2. razreda srednje škole, u skladu s kurikulumom međupredmetne teme Poduzetništvo, točnije kroz realizaciju njegovog 4. odgojno-obrazovnog ciklusa (1. i 2. razred četverogodišnjega i 1. razred trogodišnjega srednjoškolskog obrazovanja).

FINANCIAL LITERACY - ONE OF THE CORNERSTONES OF ENTREPRENEURIAL EDUCATION

Martina Primorac Krmpotić, MSc, Lecturer

European Business School Zagreb

Selska cesta 119, Zagreb, Croatia

Telephone: +385 98 775 258, e-mail: martina.primorac@zg.t-com.hr

ABSTRACT

The fact that the adult Croatian citizens are severely indebted and the youth is financially illiterate, created the need for financial education. OECD-a PISA 2012 international research showed that Croatian fifteen-year-olds do not know how to make a sound financial decision or plan their future. Various research studies conducted in the Republic of Croatia indicated a very low average rate of financial literacy, the lowest being recorded among the population younger than 19. The research ubiquitously measures three basic categories: financial knowledge, financial conduct and attitude toward money. The results show that the finances are not discussed either in the family circle or in school or at university. Basic financial education is not a part of the curriculum at either of the educational levels. Consequently, young people do not know how to estimate potential risks and meet the challenges of the financial market, which leads to making bad business decisions, profit decrease and debts. Trying to change that situation, the School of Hotel Management and Tourism in Zagreb has implemented Financial Literacy as an elective school subject in the third and the fourth year curriculum, in accordance with two documents issued by the Government of the Republic of Croatia (Decision on Implementing Interdisciplinary and Cross-Curricular Topics of Civic Education in Primary and Secondary Schools and National Strategic Outline of Financial Literacy of Consumers for the Period between 2015 and 2020). This paper encompasses the expectations of students who recognized the value of the subject matter, describes the educational process and learning methods used in extracurricular activities: visiting financial institutions. The paper also outlines the modular structure of the school subject curriculum, in accordance with Decision on Implementing Interdisciplinary and Cross-Curricular Topics of Entrepreneurship in Primary and Secondary schools, evaluation methods and comparative results of the survey conducted among the students who attend Financial Literacy classes and the students who do not.

Keywords: financial literacy; education for entrepreneurship; elective school subject; secondary school

LITERATURA

1. Hrvatska narodna banka (2019). Preuzeto s: <https://www.hnb.hr/-/u-hnb-u-sredisnja-debata-u-svjetskom-tjednu-novca> (15.06.2019)
2. Ivanov, M., Barbić, D i Lučić, A. (2018). *Moj novac, moja budućnost*, Zagreb, Štedopis
3. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Preuzeto s: http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf (16.06.2019)
4. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2014). *Odluka o donošenju programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole*. Preuzeto s https://www.azoo.hr/images/strucni2014/Graanski_odgoj-program-2014_08_104_2019.pdf (15.6.2019)
5. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2019). *Međupredmetna tema - Recenzija - Poduzetništvo - Projekt podrške strukturnim reformama*. Preuzeto s: <https://mzo.gov.hr/UserDocImages//dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/MedupredmetneTeme//Me%C4%91upredmetna%20tema%20-%20Recenzija%20-%20Poduzetni%C5%A1tvo%20-%20Projekt%20podr%C5%A1ke%20strukturnim%20reformama.pdf>
6. Narodne novine. (2015). *Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine*. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_01_11_224.html (15.6.2019)
7. Narodne novine. (2019). *Odluka o donošenju kurikuluma za međupredmetnu temu Poduzetništvo za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, NN 7/2019 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_157.html (16.6.2019)
8. PISA, *OECD's Programme for International Student Assessment*. Preuzeto s: <http://www.oecd.org/pisa/> (15.6.2019)
9. Štedopis. (2019). *1000-ucenika-uci-o-novcu*. Preuzeto s: <https://www.stedopis.hr/stedopis-1000-ucenika-uci-o-novcu/> (15.6.2019)